
Оксана Ципердюк

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
ozdjuk@gmail.com

Ярина Ошитко

студентка IV курсу факультету філології
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
ohutko2001@gmail.com

МІКРОТОПОНІМИ СЕЛА ЧАГРІВ РОГАТИНСЬКОГО РАЙОНУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ: СЛОВОТВІРНИЙ АСПЕКТ

У сучасному українському мовознавстві з'являється все більше наукових студій, об'єктом аналізу яких є діалектне мовлення, зокрема південно-західне наріччя, що належить до найдавніших і найколотніших.

Прикметно, що мовознавці, зокрема й викладачі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ), активно вивчають мовні особливості рідних говірок і залучають до такого наукового пошуку студентів. Так, М. Лесюк ґрунтовно описав гуцульсько-покутську говірку свого рідного села Ковалівка Коломийського району Івано-Франківської області, у якій, як і в інших західних говорах, «збережені такі архаїчні мовні явища, які втрачені іншими українськими діалектами і які дають можливість установити, якою була наша мова кілька сотень років тому» [Лесюк 2008, с. 15]. М. Голянич, уродженка села Тюдів Косівського району Івано-Франківської області, уклала фундаментальну двотомну лексикографічну працю на основі гуцульської говірки вказаного населеного пункту [Голянич 2018; 2022]. Про цей діалектний словник директор Інституту української мови НАН України П. Гриценко, який є науковим редактором двотомника, під час презентації видання назвав його «резервуаром пам'яті народної мовотворчості», наголосивши, що в ньому збережено «сутність, красу, незнищенність, <...> стан розпросторення української мови в народних витоках».

Проблема «діалектного порубіжжя, зокрема розмежування та взаємовпливи гуцульського й покутського говорів у межах південно-західного наріччя», «покутсько-гуцульські лексичні паралелі» [Ципердюк 2015-2016, с. 48] на матеріалі говірки рідного села Парище Надвірнянського району Івано-Франківської області стали об'єктом аналізу в праці О. Ципердюк.

Науковці нашої альма-матер вивчають і мікротопоніми (власні назви дрібних географічних об'єктів). Серед дослідників у контексті задекларованої теми варто згадати В. Грещук [Грещук 2011], І. Джочку [Джочка 2011], Л. Пену [Пена 2015], які є носіями описаних ними говірок, а також ґрунтовну наукову розвідку О. Лужецької [Лужецька 2014]. Дослідження мікротопонімів — одне з найактуальніших у сучасній ономастиці, оскільки вони зберігають цікаву й не завжди зрозумілу для мовців лексику. В основі цих онімів часто лежать діалектні слова, деякі з яких не зафіксовано словниками. «Це своєрідні мовні пам'ятки своєї

епохи. Вони містять у собі відомості про деякі особливості конкретної місцевості, а також про рід занять, вірування, світогляд і духовну культуру людей, які створили ці назви» [Скорук 2017, с. 133]. Ономасти підкреслюють важливість місцевих географічних власних назв як матеріалу дослідження: «Мікротопоніми важливі як одиниці локального значення, завдяки яким можна простежити креацію і функціонування окремих говірок. Оскільки мікротопонімікон краю відтворює лексеми не лише літературного, але й діалектного мовлення, то досліджувати його без залучення даних народного говору недоцільно» [Лужецька 2014, с. 12].

Мета нашої розвідки — проаналізувати словотвірні особливості мікротопонімів села Чагрів Рогатинського району Івано-Франківської області, уродженкою й жителькою якого є одна з авторок пропонованого дослідження (Ярина Ошитко). Хоча кілька мікротопонімів с. Чагрів описала О. Лужецька у вже згаданій дисертації [Лужецька 2014], вони потребують, на наш погляд, більш скрупульозного вивчення та інтерпретації, як кажуть, із перших уст.

Спочатку з'ясуємо походження назви населеного пункту. Першу згадку про село подано в грамоті 29 червня 1394 р. [Скробач 2008, с. 126]. Легенди та літописи свідчать, що воно існувало ще за часів Ярослава Осмомисла (1153–1187 рр.) і було власністю боярина Чагра. Ця місцевість була його дворичем та становила невелике поселення. Звідси й походить назва села Чагрів, утворена на базі згаданого антропоніма морфолого-синтаксичним способом шляхом переходу присвійного прикметника в іменник-ойконім.

Мікротопонімію Чагорова становлять різноманітні власні найменування місцевих географічних об'єктів — назви вулиць, полів, підвищень, котлованів, урочищ, лісу, криниці.

Проаналізувавши словотвірно-мотиваційні зв'язки аналізованих мікротопонімів із твірною базою, ми встановили дві групи власних місцевих географічних назв — відапелятивні та відонімні, що відображено в таблиці 1.

Таблиця 1

**Кількісний показник мікротопонімів
за мотиваційними зв'язками**

№ п/п	Групи мікротопонімів	Кількість мікротопонімів	%
1.	Відапелятивні	17	63
2.	Відонімні	10	37
3.	Загалом	27	100

Відапелятивні мікротопоніми мотивовані назвами:

- інших географічних об'єктів, місцевості — *Глинище* (котлован), *Нора* (вулиця), *За Садам* (поле), *Рівнини* (поле);

- певних особливостей рельєфу, ознак місцевості та інших ознак — *Болотеники* (вулиця), *Великий лан* (поле), *Глубока* (вулиця), *Лиса Гора* (підвищення), *Нова* (вулиця);
- корисних копалин, будівельних матеріалів — *Біла Глина* (поле), *Камінець* (котлован);
- осіб за професією та родом занять — *Окоманка* (вулиця), *Ксьондзова Долина* (поле);
- шляхів сполучення — *Гостинець* (вулиця);
- осіб за віком — *Бабина* (урочище);
- рослин — *Гарбуз* (поле);
- птахів — *Вороняки* (вулиця).

До відонімних належать переважно мікротопоніми, мотивовані антропонімами, зокрема:

- прізвищами жителів села — *Замелники* (вулиця), *Коло Гурского* (поле), *Коло Гаргуля* (поле), *поле під Мулинов пасіков* (поле), а *Мазуриків ліс* (ліс) — прізвищем лісника;
- іменами: *Коло Павла* (урочище), *Боянова кірниця* (криниця).

Остання номінація привертає особливу увагу, оскільки виявляє архаїчність аналізованої говірки. Криницю назвали на честь Бояна, поета-співця періоду Русі, який, за легендою, пив воду із цієї криниці.

Окремі відонімні мікротопоніми мотивуються назвами:

- держав — *Китайська* (вулиця);
- міст — *Рогатинська Дорога* (поле);
- інших місцевих географічних об'єктів — *Камінець* (поле).

У межах аналізованих онімів для подальшого словотвірного аналізу виокремлюємо однослівні, прийменниково-іменникові, двослівні та багатослівні номінації (кількість тих чи тих структурних груп мікротопонімів подано в таблиці 2).

Таблиця 2

Кількісний показник мікротопонімів за будовою

№ п/п	Структурні типи мікротопонімів	Кількість мікротопонімів	%
1.	Однокомпонентні	15	55,6
2.	Прийменниково-іменникові	4	14,8
3.	Двослівні	7	25,9
4.	Багатослівні	1	3,7
5.	Загалом	27	100

Однокомпонентні (однослівні) найменування утворюються різними способами:

- морфологічним, зокрема суфіксальним різновидом за допомоги суфіксів **-к-** (*Окоманка* — від діалектного *окоман* ‘економ’), **-як-** (*Вороняки* — від *ворон*), **-(ен)ик-** (*Болотеники* — від іменника *болото* або прикметника *болотний*); конфіксальним — за допомоги префікса **за-** та нульового суфікса (*Замелники* – від прізвища *Мелник*);
- лексико-семантичним способом (*Гарбуз, Нора* виник через метафоричне переосмислення на основі подібності та онімізацію відповідно апелюючи гарбуз, нора; *Глинище, Рівнини* — шляхом онімізації загальних назв глинище, рівнини; *Камінець* (котлован) — на основі метонімічного переносного вживання апелюючи камінець; *Камінець* (поле) — шляхом трансонімзації від уже згаданого однойменного мікротопоніма);
- морфолого-синтаксичним способом (*Бабина, Глибока, Китайська, Нова* — шляхом переходу прикметників в іменники, тобто субстантивзації ад’єктивів).

Багатокомпонентні мікротопоніми, зокрема прийменниково-іменникові, двослівні та багатослівні сполуки, утворені синтаксичним способом. Серед них найбільш поширеними є двослівні мікротопоніми: *Великий лан, Лиса Гора, Рогатинська Дорога, Мазуриків ліс, Ксьондзова Долина, Боянова кірниця*. Ці номінації утворено шляхом поєднання якісного, відносного або присвійного прикметника, які вказують відповідно на розміри, зовнішній вигляд, просторову характеристику чи належність, та іменника-географічної назви в називному відмінку.

Прийменниково-іменникові сполуки менш уживані. Серед них найпродуктивнішими є найменування з прийменниками: **коло** — *Коло Гурского, Коло Гаргуля, Коло Павла*; **за** — *За Садам*. Ці сполуки складаються з прийменника та іменника в родовому або орудному відмінку та вказують на розташування названого об’єкта щодо іншого.

Найменш частотними є багатослівні конструкції, які налічують тільки одну номінацію: *поле під Мулинов пасіков*, яка утворена синтаксичним способом від географічної назви — апелюючи *поле*, прийменника *під*, прикметника *Мулинов* та іменника *пасіков* в орудному відмінку.

Частотність мікротопонімів щодо способу їхнього словотворення узагальнено в таблиці 3.

Таблиця 3

Кількісний показник мікротопонімів за способом творення

№ п/п	Способи творення мікротопонімів	Кількість мікротопонімів	%
1.	Синтаксичний	12	44,5
2.	Лексико-семантичний	7	25,9

3.	Морфолого-синтаксичний	4	14,8
4.	Морфологічний	4	14,8
5.	Загалом	27	100

Отже, у мікротопоніміці села Чагрів Рогатинського району Івано-Франківської області засвідчено переважно відпелятивні мікротопоніми, які проливають світло на географічні особливості місцевості, господарську діяльність, рід занять жителів села тощо, рідше — відонімні, що зберігають інформацію про деякі прізвища і стародавні часи. За структурою досліджені мікротопоніми, частина яких і дотепер має фонетичне або морфологічне діалектне оформлення, здебільшого є однокомпонентними, двослівними та прийменниково-іменниковими. Найменш частотними є багатослівні назви. Словотвірний аналіз дав можливість установити, що більшість мікротопонімів утворено синтаксичним способом (це багатокомпонентні деривати), менше — лексико-семантичним і морфолого-синтаксичним, а найменше — морфологічним (суфіксацією і конфіксацією).

Перспективним вважаємо ґрунтовне вивчення аналізованих мікротопонімів у семантико-етимологічному ключі, а також глибше дослідження фонетико-морфологічних особливостей та лінгводидактичних можливостей наддністрянської говірки села Чагрів. Занурення в місцеву говіркову лексику допоможе школярам дізнатися більше про історію свого рідного села, зрозуміти походження тих чи тих назв, що урізноманітнить процес навчання та сприятиме, на наш погляд, вихованню патріотичних почуттів. Маємо пам'ятати, що діалектна лексика є неоціненним надбанням української мови, її постійним живильним джерелом, яке захоче у своїх надрах історичні мовні форми, цікаву інформацію про минулі події, виявляє мовотворчість жителів тієї чи тієї місцевості. Вивчати топоніми та мікротопоніми, які зберігають тяглість покоління, відображають історію та географію рідного краю, школярі можуть, як нам видається, не лише на уроках української мови й літератури, а й у формі гурткових і факультативних занять, а також під час вивчення історії та географії.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Голянч М. І.* Мовний портрет села Тюдів : у 2 тт. Т. I А–М. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2018. 1000 с. Т. II. Н–Я. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2022. 1262 с.
2. *Грещук В. В.* Лексико-семантична і словотвірна характеристика мікроойконімів села Ріпне Рожнятівського району Івано-Франківської області. *Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Філологія*. Вип. XXIX–XXXI. Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського національного університету, 2011. С. 157–162.
3. *Джочка І. Ф.* Мікротопонімія села Насташине Галицького району Івано-Франківської області. *Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*.

- Філологія. Вип. XXIX–XXXI. Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського національного університету, 2011. С. 174–179.
4. *Лесюк М. П.* Мовний світ сучасного галицького села (Ковалівка Коломийського району). Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2008. 328 с.
 5. *Лужецька О. Б.* Мікروتопонімія південно-західного Опілля : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова». Тернопіль, 2014. 368 с.
 6. *Пена Л. І.* Мікروتопонімія села Загвіздя Тисменицького району Івано-Франківської області. *Сучасна наука: теорія і практика : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції*. Запоріжжя : ГО «ІОМП», 2015. С. 61–65.
 7. *Скорук І. Д.* Курсова та дипломна роботи з ономастики : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. Луцьк : Вежа-Друк, 2017. 272 с.
 8. *Скробач Б. М.* Населені пункти Рогатинщини : словник-довідник / Рогатинська екологічна громада імені Миколи Затварницького. Рогатин, 2008. 196 с.
 9. *Ципердюк О. Д.* Гуцульсько-покутські лексичні паралелі (на матеріалі прикметникової лексики говірки села Парище Надвірнянського району Івано-Франківської області). *Вісник Прикарпатського університету. Філологія*. Вип. 44–45. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2015–2016. С. 48–53.

Людмила Чурсіна

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри германської та романської філології
Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»
lchursina592016@gmail.com

УКРАЇНІЗМИ НА ШПАЛЬТАХ ФРАНЦУЗЬКОЇ ГАЗЕТНОЇ ПЕРІОДИКИ

У світлі останніх подій і динаміки змін ціннісних орієнтирів українського соціуму українізми стрімко ввійшли в іншомовне середовище і характеризуються влучністю, стилістичною виразністю, місткістю відтворюваних понять. Саме їх уживання в іншомовному контексті створює прагматичний ефект, що полягає в здійсненні оцінного впливу на читацьку аудиторію щодо сприйняття нею інформативного блоку в потрібному руслі авторського задуму і ситуації, що склалася навколо цієї проблематики.

Наразі тема України у зв'язку з російською агресією проти нашої країни не сходить зі шпальт світової газетної періодики, зокрема французької. Заголовки французьких провідних ЗМІ рясніють запозиченнями, що є новотворами українського походження і сукупно ключовою лексикою газетних публікацій. До таких належать «Le Monde», «Le Figaro», «La Libération», «Le Nouvel Observateur», «Le Point» та ін.